

„A magyar orvosi nyelv korpuszá”-hoz (Kiegészítés Kuna Ágnes cikkéhez)

Kuna Ágnes már a 2011-es disszertációjában is felvetette a *Magyar orvosi nyelv korpuszá* gondolatát (2a), ahol a XVI–XVII. századi orvosi irodalom alapküldőit és forrásait is számba vette (2b, c). Az eltelt időszakban szép, alapos tervet dolgozott ki a korabeli orvosi szövegek feldolgozásához (3, 4), és előzetes felsorolást is adott a feldolgozandó nyomtatott, valamint a kiadott és még kiadatlan kéziratos szövegekről – hozzátéve, hogy a jegyzék nem teljes, bővíthető, változtatható.

A bővítés szándékával jegyzéket készítettünk a cikkben nem említett szövegekről, szójegyzékekről és szótárakról (az utóbbiakról azért, mivel a szókincs alakulásának vizsgálata is szerepel tervezetben (3a).

NYOMTATOTT MŰVEK

Beythe András: *Fives könyv*. Németújvár, 1590. – Egy példa a könyvből: [A bolhafűről] *Fogh faiasrul io az leueleit kiuöl az fogak inin, es kivaltkeppen az faio fogra raknj, de mihelyön raita meg melegzik, azonnal el kely vennj es ismeg mast reia tennj: Az utan azon leueleket, kiket az fogaba raktak özue zödnj es vizessen yo helyön, kut forrasnal, a földben be asnj hogy el rothadjanak, fölötte igen haznal* (50v–51r).

Prágai András: *Fejedelmeknek serkentő órája*. Bártfa, 1628. A későbbi I. Rákóczi Györgynek írott ajánlásban a szerző a drágakövek gyógyhatását ajánlja a fejedelem figyelmébe.

Weber János: *Amuletum, az az: Rövid és szükséges oktatás a' Dög-halálról*. Bartfan, Klösz Jakab által. 1645. – Két gyógyszer a könyvből: *A' ki éhgyomorra az maga vizelletit ihattya ne félyen bár huszon-négy óráig az dögletelességtől* (41); *eleven kakas, annak a' hasat egy darab helyen a' farka felé ki kel tépni a' tollait, és azzal az mezitelen hussal illetni, a' kelevényre avagy kelésre, az orrát jól meg-szorítani, vagy félre kötöni, kiszija a' mérget és meg-hal, ha pedig az meg-hal, más-sal, harmadikkal, míg eleven nem marad* (88).

Cseh Márton: *Lovak orvosságos könyvecskéje*. Lőcse, 1656.

Apáczai Csere János: *Magyar Encyclopaedia*. Utrecht, 1658. – Hasonmás kiadás. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Budapest, 1975. Az idézéskor: 1658/1975. – Néhány javaslat a száj betegségének gyógyítására: *A bükkfának levelei megrágattván, az ajak és az íny nyavalyáinak igen hasznosak. A nyírfa tavasszal szedett levele a száj rothadságát gyógyítja. [...] A száj sebességét és rothadságát meggyógyítja [...] verhenyő viola virágjának mézes főzete. A nadályfű virágjából lecsepegtetett víz a nyelv kitiüzesedésének és kelésének használ.* (Apáczai Csere J. 1658-ból id. 6). – Apáczai (1658/1975) egyébként több ma is használatos, de több feledésbe merült új szót is alkotott, például: *lepény* 'méhlepény' (i. m. 151), *kalapatsotska* 'a fülben található hallócsontok egyike' (157), *fül dobja* 'dobhártya' (uo.), *bél köntöse* 'bélfal' (144), *látó rostotskák* 'látóidegek' (155), *könyvező hútsotskák* 'könnytsatornák' (149), *domború kristály lentse* 'szemlencse' (157), *kristály hígság* 'üvegtest' (155), *szívárvány* 'szívárványhártya' (156), *szarvasköntös* 'szaruhártya' (156), *nyelő hurka* 'nyelőcső' (144), *rostás tsont* 'rostacsont' (157), *tsetseknek maktotskái* 'az emlők mirigyei' (150), *magzat be fedő hártýák* 'magzataburok' (151), *inon való húsök...* (*egeretskék*) 'izmok' (160), *ér köntöse* 'érfal' (147), *ér szökése* 'pulzus' (147, 178), *háború alvás* 'nyugtalan alvás' (189) stb.

Nadányi János: *Kerti dolgoknak leírása Négy könyvekkben [...] Mellyek közzül [...] az harmadik kerti holmiknak orvosi hasznait rendre írja ki. [...] Magyarra pedig fordítottak és sok helyeken továbbra-is értelmesben magyaráztattak NADÁNYI JANOS által. COLOSVARATT, Nyomtatott VERES EGYHÁZI SZENTYEI MIHÁLY által, 1669. – A könyv III. kötetében található Mizald levelekben kifejtett tanulmánya az emberi testről, illetve betegségeiről, az egészséges ételekről, valamint a növényi gyógyszerekről, például: i. m. 346–348.: *Az ugorka [...] Emlekezetre nyilván méltó dolog az a' mit a görög Quitillusok paraszti munkái között olvastam, és sokakul hallottam hogy megtapasztalt dolog legyen: Hogy ha tudni-illik a' hided leő csecz szopo gyermeknek, vagy egy kevéssé nagyobnak egyaránsu hoszszu ugorkát fejéhez tészesz mikor aluszik, és**

az ugorka mint edgy meg-aluszik, mindgyárt meg-gyogyul, minden hideg lelés melegségét melyet az ugorka nyom hozza szíván.

Fel-Vinczi György: *De conservanda bona valetudine. Az Anglia országban lévő Salernitana scholanak jó egessegről való Meg-tartásának módjáról írott könyve. Melly most magyarra fordittatott és Rhythmusokban alkalmaztatott.* Lőcse, 1694. (Második kiadás: 1768.) – Részlet a könyvből:

Négy jeles haszna van a' Boros kenyérnek:
Fogat tisztít, 's éles látást ad a' szemnek.
Fogaíd megtisztítsd vízzel vagy kezeddel:
Agyadnak veleje erősödik ezzel,
S' minden tagjaidnak használ bizony, hidd-el.
(i. m. XIV.)

Lippai János: *Posoni kert.* Bécs és Nagyszombat, 1664 és 1667. A munka kerti gyümölcsöknek, gyökereknek, szőlőknek, húsoknak és leveleknek orvosi hasznáról is ír, sőt ezek elkészítési módjával is foglalkozik.

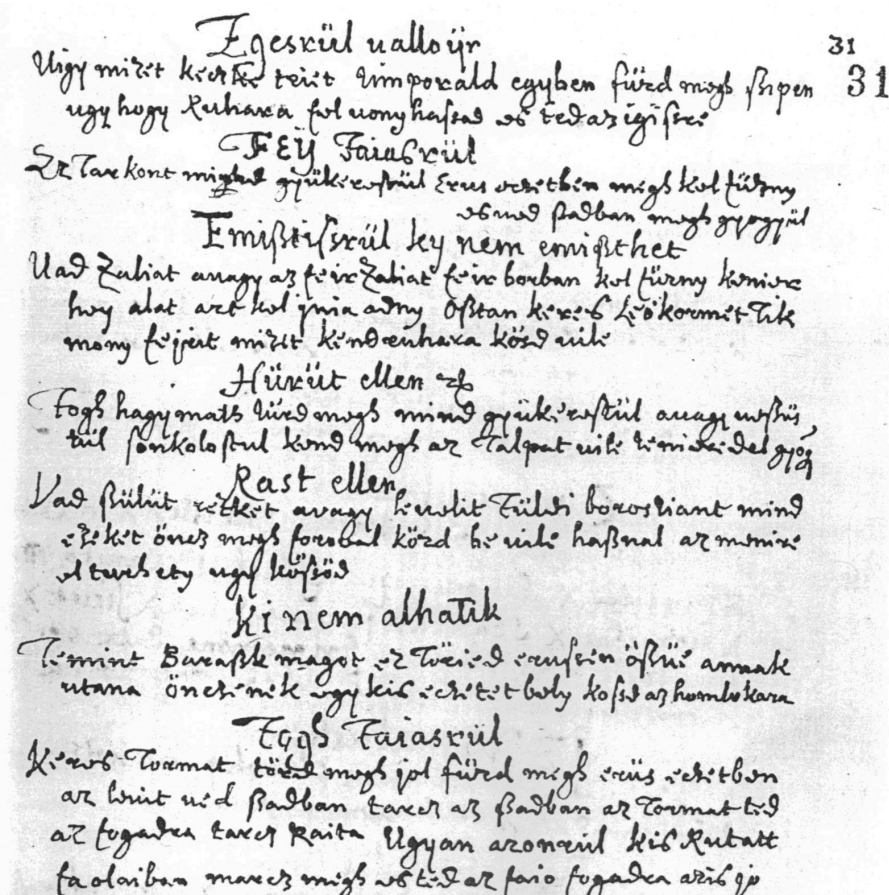
LEVÉLTÁRI ANYAGOK. XVII. SZÁZAD

Miscellanea XVII. sz. eleje. Oct. Hung. 1063. – OSZK Kézirattár.

A kéziratos könyv 106. foliójától kezdődnek az orvosi tanácsok, nevezetesen, hogy milyen betegségekre mikből és milyen módon előállított gyógyszerek használandók. Például 132r: *Torok gyiktól alá iüvesetöll Vizzel mezzel öszve töröd lisztel öszve csinlod a torok gyik nyelv csap alá jüveset megh gyogyittja ha kinek vele rea kötöd megh gyogyul.*

Orvosságok könyv. XVII. sz. (pontosabban: 1603/1761). Quart. Hung. 279. – OSZK Kézirattár. („Ezen következő orvosságok irattattak egy Erdélyből került igen szakadozott írásbul, mellyben egy helyen ez volt feljegyezve: Varanay iratta ez könyvet Anno Dni 1603 és én Tkes Vattai Pál uramnál reá akadván, irtam ki ez következőket An 1761. Lossontzon.”)

Házi orvosságok. XVII. század. Oct. Hung 719. – OSZK Kézirattár. – Több népi babonás gyógymód is van a mun-

1. kép: Részlet a XVII. századi Orvosságok könyvből. Quart. Hung. 279.

kában. Például: 1v: *Siketségrül. Ketske hugyat botsasd fülébe valet; 2v: Fog fájás ellen. A belend fünek gyükeret főzd meg eczetben kenyér héj alatt és lágy melegen tartsa a szájában; 4r: Csecsdagadasrul Apiom levelet kenyér bélt törd öszve azt kösd rea elmulattya. A málvát törd meg olajban kösd rea az is igen jo. Len magot mézzel öszve elegyint azzal kösed a ferfiu szemérem testével vonnya meg háromszor egy másután.*

Gazdasági tanácsok és orvosi receptek. XVII. sz. Oct. Hung. 946. – OSZK Kézirattár. – Néhány recept: 57v: [Contra Febres] *Pottykak a keserő csontyat szaritani és porrá törni azután innya adni; 61r: Vér has ellen Egy tölgy fanak a' Szu altal meg ett porat venni es egy poharba fris vizet rea tölteni és meg inni be venni probatur.*

XVII. SZÁZADI KÉZIRATOK KÉSŐBBI MÁSOLATA

Miscellanea Medica XVII. sz.-i kézirat 1740 körül keletkezett másolata. (A továbbiakban: XVII. sz./1740.) Quart. Hung. 440. – OSZK Kézirattár.

Mathiolus Petrus Andreas (ford. sztregovai Madách Gáspár): *Hazý Patica.* 1628. XVIII. sz.-i másolat. (A továbbiakban: 1628/XVIII. sz.) Quart. Hung. 2247. – OSZK Kézirattár. – A kéziratban van néhány érdekes kifejezés: 7r: *Fejér betegségh;* 20v: *Eröltetjés ellen orvosságh* [Itt az eröltetés székrekedést jelent; a szónak ez a jelentése nem szerepel a TESZ-ben.]; 129v: *meredek hurut.*

TÖREDÉKEK

Az mely embert vagy gyermeket az nehezsegh kiüti Quart. Hung. 1042. 1538–1540. [Töredék. Az nehézség nyavalyája ellen való orvosi tanácsadás. Eredeti rongált feljegyzés könyvtábláról lefejtett papírlapon, későbbi kéztől származó javításokkal. A cím az eredeti iraton nem, csak a borítékon szerepel. A néhány sor igen nehezen, helyenként egyáltalán nem olvasható.] „Az mely embertt vagy gyermekett az nehezsegh ... kiüti az jób keszen valo ... ujját¹ kell² ... kölessel vagy buzavall Tely keel teölteni és az holl fekszik ott köl el asny ees penztis keöl keoszyben tenny ...”

Gyászénekek és gyászbeszédék gyűjteménye. 1685–1690 körül. Oct. Hung. 1098. – OSZK Kézirattár. Bejegyzések vannak a borítólapon belső felén és az 1. csonka lap két oldalán, valamint a hátulsó borító lapon. A szövegek nagy része sérült. Egy recept a hátsó borítóról: *Vér ellen való Orvosság Mézbe pokhalot egy Tyukmony Sárágját szerrecsen diot gyömbert meg kell törni öszve kell főzni, az hasát, gromrat azzal kell kötni és szerrecsen diot meg kell törni mezben kell keverni, azt kell enni embernek kevesenként.*

SZÓJEGYZÉKEK ÉS SZÓTÁRAK

Nem könnyű dolog a régi magyar orvosi nyelv szavait és szókapcsolatait felkutatni. Részben segítenek ebben az etimológiai (TESZ., EWUng.) és a nyelvtörténeti szótárak (OkISz., NySz., RMG); ezekben azonban a szóösszetételek és a körülírással kifejezések nagy része nem található meg.

A régi magyar orvosi nyelv vizsgálatakor tehát az eredeti forrásokra kell támaszkodnunk: elsősorban a szójegyzékekre és a szótárakra. Ilyenek például a *Besztercei Szójegyzék* (1395 k.), a *Schlägli Szójegyzék* (1405 k.), a *Murmelius-féle szójegyzék* (1533), Pesti Gábor *Nomenclatvra sex lingvarum* című munkája (1538), Calepinus *Latin–magyar szótára* (1585), Szikszai Fabricius Balázs *Nomenclatvra Dictionarium Latino-vngaricum* című szótára (1590), Verancsics Faustus *Dictionarium qvinqve [...] lingvarum [...]a* (1595) stb. A szótárak közül a legjelentősebb a korban Szenczi Molnár Albert (1604) és Pápai Páriz Ferenc szótára (1706). Az utóbbi, bár a XVIII. században jelent meg, mégis a XVII. századi nyelvhasználatot tükrözi, többek között azért is, mivel több korábbi forrásra is támaszkodott, például Murmelius *Lexiconára* (Krakkó, 1533), Szikszai Fabricius *Nomenclatvrájára* (Debrecen, 1590) és Szenczi Molnár Albert szótárára (1604).

A szójegyzék típusú munkák közé tartozik Comenius *Orbis pictusa* is, mely a tanulók számára az enciklopédikus ismeretanyagot a gyermeki érdeklődésnek megfelelően foglalja össze, s a szemléletesség elvét követve képekkel szemlélteti. Könyve tulajdonképpen képes szótár, melyet az alsó- és a középfokú oktatásban résztvevő diákoknak szánt, és öt táblán (XXXVII., XXXVIII., XXXIX., XL, XLI.) foglalkozott kezdetleges anatómiai ismeretekkel is. Ezek a táblák tekinthetők a későbbi anatómiai atlaszok elődeinek. Comenius új szavakat nemigen alkotott, általában Szenczi Molnár Albert szótárának szavait használta. Van azonban néhány olyan kifejezése is, melyet máshol nem találtunk meg.

Persze több betegségnek, tünetnek vagy gyógyító eljárásnak abban az időben nem volt még neve, ezért csak körülírással utaltak rájuk. Ezeket a körülírásokat a mai szótárak már nem tartalmazzák. A körülírás gyakran főnévi alaptagú szerkezet, például: *beteg hátuljában bocsátó purgáló orvosság* 'beöntés' (Szenczi Molnár Albert *Latin–magyar szótára*; l. Chyster); *a' tüdő sok hólyagos lyukai* 'hörgők' (Pápai Páriz Ferenc: *Pax Corporis* 107); vagy jelzői alárendelt mondat: *Vékony, de erős hártya, ki a hasban az több bélt befödi és körül fogja* 'hashártya' (i. m., l. Peritoneum); vagy önállósult mellékmondat: Murmelius 1533 LXXV/956.: (Lunaticus) *Ki holnaponkint meg bolondol* 'holdkóros' stb.

1. Utólagos betoldás.

2. Utólagos betoldás.

Capitola. 40.	Capit. 40.	Das. 40. Cap.
wo nemozzech	lomb kílomb bes tegfegeteowl.	rö den trächthens ten vnd suchzen.
1 Memozj	Betegseeg	Kranckheit
2 nemozjny	beteg	Kranck
3 dna	vezteges	die giche
4 wodnotelnoft	beepoklos	wassersichtig
5 ymnize	hid egletes	das fieber
6 bolefi	fajdalmak	die weetage
7 hlawa mne boli	fejjem faif	mit thüs haupe
8 bodeni	njlallas	der stich (was
9 rak	fené	der kreps
10 Etwotoz	veetbas	blü flüß
11 hlütza	mifügfi	die drüß
12 woretly	dagadas	geschwollen
13 steki	gites	würtig
14 hluchy	fiiter	thamb
15 niemy	nema	stirn
16 blazen	bolond	naz
17 Elepy	wak	blind
18 tzipastit	feeljemf	einögt
19 prassiwost	war	gründt

2. kép: Részlet Pesti Gábor *Nomenclatvrájából* (1538: capit. 40.)

Néhány jellemző példa:

Murmelius 1533: LXX/897.: (Gonorrhoeus) *agiokban valo betekseb* 'nemi betegség'; i. m. LIII/687.: (Gingiva) *Fognak kelö hele* 'ny'; i. m. LIII/685.: (Maxilla) *Fog tarto al*; i. m. LXI/795.: (Vterus) *Germek fogado hele* 'méh'; LXII/796.: (Secundae) *Germek tarto lantorna* 'méhlepény'; i. m. LVIII/754.: (Ambidexter) *Ki mint ket kezre tudia* 'kétkézés'; i. m. XLV/574.: (Infans) *Nem solhato gyermek* 'kisdud, csecsemő'; i. m. LXXVI/957.: (Scrophula) *Nylue allat valo naualia* (Brenscán szerint [1] 'gümőkóros nyaki nyiroksomó-duzzanat'); i. m. LXXVIII/981.: (Hernia) *Testnek el sakazkodasa* 'sérv'.

Comenius 1669: *árva hús* 'izom' (XXXIX. tábla). Az árvahús a musculus megfelelőjeként a következő szövegkörnyezetben fordul elő: „Levonnyattatván a' bőr, megtetszik a' hús, nem egész darabban, hanem elosztva, mintegy kolbászokra, amellyet egereknek (árva húsoknak) hívunk.”

Szikszai 1590/1602: 165.: (Gonorrhoea) *Agyekben valo betegség* (Melich 76); i. m. 161.: (Batrachus) *A germeknek nyelue alat valo keles* (Melich 74); i. m. 94.: (Oesophagus) *A gyomornak az szaia melen az etek be meggen* (Melich 51); i. m. 86.: (Maxilla in qua fixi sunt dentes) *a' kiben fogak alnak* (Melich 48); i. m. 91.: (Verpus) *Akkinek szömerem testenek bőre el meczetet* (Melich 50); i. m. 161.: (Aphtae) *A' zajában az inen valo kelések* (Melich 74); i. m. 162.: (Condiloma) *Az alfelben ualo süil* 'végbélfekély' (Melich 74); i. m. 94.: (Peritoneum) *Az belső nagy hartia mely az belt be borittya* (Melich 51); i. m. 94.: (Pylorus) *Az gyomornak iob felöl ualo szaia az mely az beelre szolgál*; i. m. 97.: (Traulus)

Azki a' szolasban nem möhat nemöly bötüt ki (Melich 52); i. m. 97.: (Pellus) *Az ki az szolasban valo hertelenkedesből nemely bötüt uagy syllabat el hagy gyakorta* (Melich 52); i. m. 97.: (Ischophonus) *Az ki kesöre, nehezen, es akadozua szol* (Melich 52); *Az testnek közepe dereka, mely vagyon az niak es az czomb közöt* (Melich 50–51); i. m. 97.: (Infans) *Bölcsöbéli gyermek a' ki meeg nem szolhat* (Melich 52); i. m. 94.: (Trunco, in homine dicitur media pars corporis a collo vsque ad inguina.); i. m. 168.: (Lunaticus) *Eyeli bolödokodo* 'holdkóros' (Melich 77); i. m. 176.: (Catapotium) *El nyelő oruosság, uag pilula* (Melich 80); i. m. 16.: (Hydrophobia) *Dühös betegség, mikor az embört az dühös eb meg maria, meg dühödik tüle* 'veszettség' (Melich 76); i. m. 176.: (Clyster) *Feczkendő, has tisztito oruosság* 'beöntés' (Melich 80); i. m. 160.: (Hemiplagia) *Fel Gutta, egik oldalának el szaradasa* (Melich 74); i. m. 85.: (Lucinus) *Kinek mind ket szeme kiczin, czik szemü* (Melich 48); i. m. 94.: (Diaphragma) *Közep hartia az melly közöt es az has közöt* (Melich 51); i. m. 163.: (Epiphora) *Szömmek gyakran könyuezese* (Melich 75); i. m. 92.: (Pori) *Vereitek iaro apro likak.* (Melich 50).

Szenczi Molnár Albert: 1604: *Agonia. Belső rettenetes hartz; Anatomicus. Holt test metélő; Atheroma. Keleveny, fejer gönyetseggel rakva* (ma: kásadaganat; [1]); Eugium. *az aßonyjallat ßemermes testének kapu hartyaaja, mely az Venus első Ostromán rontatikel* (ma: szűzhártya); Menses. *Aßonyi allat Holnapos nyavalyaja* (ma: menstruáció); Musculus. *Egereczke Item Ember nec tagain valo inas domboru husoc; Periostion. Egy vékony hartya, ki az egeß ember nec minden czontyaait befödi* (ma: csonthártya; [1]); Peritoneaem. *Vékony de erős hartia, ki az hasban az töb belt befödi es körül fogja* (ma: hashártya; [1]); Phagaedena. *Fekely, vagy keleveny neme, ki az testben magat mind az Czontig beeszi* (ma: kórházi üszök, mélyreható üszkös szövetelhalás; [1]); Phimosi. *Az ferfiu tagnac nyavalyaja, midön az bőre ugy meg ßorul, hogy az mackrol le nem foßolhat, avagy vizontag rea nem borulhat* (ma: fitymaszkület; [1]); Siriasis. *Agy velo környekinec fölizzadasa, elhevölese, kivalt kep kis Gyermekeken* (ma: napszúrás; [1]); Steatoma. *Testen valo dagadas, kiben faggu-ßabaso nedvesseg vagyon* (ma: faggyútömlő, [1]); Trachea. *Lelegzet vevö gege* (ma: légcső; [1]); Várix. *Dagat öreg Ér az ember testen* (ma: visszeres csomó, görcsér; [1]) stb.

Pápai Páriz Ferencz 1708/1749: *Aequimanus. Jobb és bal-kézzele egyaránt élő* 'kétkézés'; *Atheroma. Kásás genyetséggel teli keleveny* 'kásadaganat'; *Bubones. Egeß testben való mirii gyes kelevenyek, de kiválképen az ágyék körül; Caesones. Kik annyok hasát fel-metßvén születtenek; Ferulae. Deßkátskák, mellyekben az eltörött tsontot kötik a borbélyok 'sínek'; Fundulum. Az a' bél, mellynek a' végén nitsen ki-menetel, mellyből gömbötzt csinálnak; Gargarizatio. Torkában megrottyogatás; Gemursa. Láb' újjai alatt való kelés, vagy inkább kemény tsomózás; Infantaria. Gyermek-ágyban-lévő aßony 'gyermekágyas'; Menses. *Aßonyok* 'hóßámi folyások; Steatoma. *Kemény tályog, fagygyú forma matériával teli fagygyútömlő; Ureter. Olly ér, mellyen a' vizelet a' holyagba**

szívárog 'húgyvezeték'; Varix. *Érnek meg-tsomózása az ember lábain* 'visszér'; stb.

Természetesen szükséges további források felderítése, és az itt felsoroltak alapos vizsgálata is. Munkánk csupán kiegészítésként szolgált, s kedvet kíván csinálni a további kutatásokhoz.

FORRÁSOK

Apáczai Csere János 1658. *Magyar Enciklopédia* Utrecht. – Hasonmás kiadás. 1975. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.

BesztSj. XV. század. Kiadja: Finály Henrik 1892. *A besztercei szószedet. Latin–magyar nyelvmélek a XV. századból*, Magyar Tudományos Akadémia Budapest.

Beythe András 1590. *Fives köniuv* Németújvár.

Calepinus, Ambrosius 1585. *Dictionarivm*. Lyon. Sajtó alá rendezte Melich János, Budapest, 1912.

Cseh Márton 1656. *Lovak orvosságos könyvecskéje* Lőcse.

Fel-Vinczi György 1694. *De conservanda bona valetudine. Az Anglia országban lévő Salernitana scholanak jó egésegről való Meg-tartásának módjáról írott könyve* Lőcse. *Gazdasági tanácsok és orvosi receptek* XVII. sz. Oct. Hung. 946. – OSZK Kézirattár.

Geréb György 1959. Comenius, Johannes Amos: *Orbis sensualium pictus. A' Látható Világ* Az 1669-ben megjelent háromnyelvű kiadás magyar szövege alapján készült, az eredeti fametszetekkel közzétett, bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátott kiadás. Magyar Helikon.

Gyászénekek és gyászbeszédék gyűjteménye 1685–1690 körül. Oct. Hung. 1098. – OSZK Kézirattár.

Házi orvosságok XVII. század. Oct. Hung 719. – OSZK Kézirattár.

Lippai János 1664 és 1667. *Posoni kert* Bécs és Nagyszombat.

Mathiolus Petrus Andreas (ford.: sztrégovai Madách Gáspár): *Hazj Patica* 1628. XVIII. sz.-i másolat. Quart. Hung. 2247.

Miscellanea XVII. sz. eleje. Oct. Hung. 1063. – OSZK Kézirattár.

Murmelius 1533. Murmelius, Johannes: *Lexicon [...]* Kiadja: Szamota István: A Murmelius-féle latin–magyar szójegyzék 1533-ból. 1896. *Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből* XVI. kötet 7. szám. Magyar Tudományos Akadémia.

Nadányi János 1669. *Kerti dolgoknak le-írása* Kolozsvár.

Orvosságos könyv XVII. sz. (pontosabban: 1603/1761). Quart. Hung. 279. – OSZK Kézirattár.

Pápai Páriz Ferenc 1690. *Pax Corporis* Kolozsvár. – Az idézetek az 1747-es kolozsvári kiadásból valók. Az idézéskor: 1690/1747.

Pápai Páriz Ferenc *Dictionarium manuale Latino-Ungaricum et Ungarico–Latinum* Ferenc után 1708/1767.

Pesti Gábor 1538. *Nomenclatvra sex lingvarvm* Bécs.

Prágai András 1628. *Fejedelmeknek serkentő órája* Bártfa.

Schlägli Szójegyzék 1405 k. Kiadja: Szamota István 1894. *A Schlägli magyar szójegyzék. A XV. század első negyedéből* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.

Szenczi Molnár Albert 1604. *Latinovngaricvm. Vngarico–Latinvm* Nürnberg.

Szikszai 1590. Szikszai Fabricius Balázs: *Nomenclatvra Dictionarivm Latino-vngaricum*. Kiadja: Melich János 1906. In: *Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből* XIX. kötet (1904–1906).

Verancsics Faustus 1595. *Dictionarivm Qvinque [...] lingvarvm [...] Venence*.

Weber János 1645. *Amuletum, az az: Rövid és szükséges oktatás a' Dóghalálról*. Bartfan, Klösz Jakab által.

IRODALOM

1. Brencsán János *Orvosi szótár* Budapest, Akadémiai Kiadó 2006.
2. Kuna Ágnes *A XVI–XVII. századi magyar nyelvű orvosi recept szövegtipológiai és pragmatikai vizsgálata funkcionális kognitív keretben* Budapest, ELTE (Doktori értekezés). 2011;8(a), 170–99(b), 231–4(b).
3. Kuna Ágnes *A magyar orvosi nyelv korpusza* Magyar Orvosi Nyelv 2016;16/1:27–31, 30(a).
4. Kuna Ágnes, Kocsis Zsuzsanna, Ludányi Zsófia *A Magyar orvosi nyelv XVI–XVII. századi alkorpusza. Tervezet, átirás, annotálás* In: Forgács Tamás, Németh Miklós, Sinkovics Balázs (szerk.) *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX.*, Szeged, SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék 2017:239–253.
5. Melich János *A magyar szótáriródalom* Nyelvtudományi Közlemények 2007; XXXVII/1–2: 22–54.
6. Péter Mihály *Az erdélyi fogorvoslás történetéből* Marosvásárhely, Mentor Kiadó 2006.

„A szaknyelv vizsgálatát azért ítélem fontosnak, mert ennek alapján bárki jellemezhető, gondolatmenetét és tudásanyagát nemcsak a diagnózissal, hanem a diagnózishoz vezető érveléssel is elárulja.”

Szirmai Imre
Magyar Orvosi Nyelv
2005;5:41–5.